

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА МЕТОДИКИ
ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ**

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

**ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ КОНЦЕПТИ
PRIDE I NOBILITY
У БРИТАНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ**

Спеціальність «014 Середня освіта (Мова і література (англійська))»

ОС — магістр

Виконавець: Левко А.В.
студентка 2-го курсу,
групи СО МЛ(А)-2 (М)

(підпис)

Науковий керівник:
канд. пед. наук, ст.викладач Варга Л.І.

Робота допускається до захисту:
Зав. кафедрою:
д. пед. наук, доц. Теличко Н.В.

(підпис)

(підпис)

«___» _____ 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИХ КОНЦЕПТІВ У БРИТАНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ	9
1.1 Лінгвокультурологічний вимір британської мовної картини світу	9
1.1.1 Мовна картина світу та лінгвокультурологічна інтерпретація британської дійсності	10
1.2.2 Номінативне поле концепту як взаємопов'язаність смыслу і значення у процесах формування і збереження культурної інформації	16
1.2.3 Лінгвокультурний обсяг концепту в художньому прозовому тексті	25
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ <i>PRIDE</i> У БРИТАНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ	31
2.1 Номінативне поле лінгвокультурного концепту <i>PRIDE</i>	31
2.2 Вербальна репрезентація змістової структури лінгвокультурного концепту <i>PRIDE</i> в англomовній художній прозі	35
2.2.1 Поняттєвий складник	36
2.2.2 Символьно-образний складник	49
Висновки до розділу 2	55
РОЗДІЛ 3. ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ КОНЦЕПТ <i>NOBILITY</i> У БРИТАНСЬКІЙ МОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ	56
3.1 Номінативне поле лінгвокультурного концепту <i>NOBILITY</i>	56
3.2 Вербальна репрезентація змістової структури лінгвокультурного концепту <i>NOBILITY</i> в англomовній художній прозі	59
3.2.1 Поняттєвий складник	60
3.2.2 Символьно-образний складник	79
Висновки до розділу 3	94
ВИСНОВКИ	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	100
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	104

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку науки про мову розглянуто широке коло питань, які стосуються взаємозв'язку людини і мови в межах антропоцентричної парадигми знання: основну увагу приділено вивченню будови мовної системи у зв'язку зі свідомістю людини, її культурою і духовним життям, універсальності та специфіці мовленнєвої поведінки різних народів; докладно розглянуто поняття концепту, співвідношення мовної, концептуальної та національної картин світу, мовної особистості, мовної свідомості.

Ключовою і найбільш актуальною одиницею досліджень у царині когнітивної лінгвістики і лінгвокультурології постає концепт – ментальна сутність, елемент відображення духовної культури людей, глибини розуміння ними навколишнього світу; а також картини світу, і вужче – національної картини світу, що відображає суспільні норми, погляди, цінності, які є схожими для більшості народів світу, але відмінними та особливими у випадку кожного окремого етносу.

Ці важливі питання та поняття розглянуто у фундаментальних працях з когнітивної, теоретичної лінгвістики та лінгвоконцептології: А. Д. Белова, Я. В. Бистров, А. Вежбицька, С. Г. Воркачов, О. П. Воробйова, І. О. Голубовська, О. В. Городецька, І. В. Давиденко, Н. Г. Єсипенко, Й. Зінкен, В. Л. Іващенко, В. І. Карасик, В. І. Кононенко, С. Х. Ляпін, А. П. Мартинюк, В. А. Маслова, В. В. Михайленко, Л. П. Науменко, М. М. Полюжин, А. М. Приходько, І. С. Шевченко, та ін.; лінгвокультурології: М. Ф. Алефіренко, В. А. Буряковська та ін. Основну увагу приділяли системним зв'язкам у лексико-семантичних, лексико-синтаксичних та лексико-граматичних групах.

Новітні дослідження поняття 'поля', 'лексико-семантичного поля', 'номінативного поля', їхніх складників та ознак, а також саме будови та структури НП концепту можна знайти у працях науковців сучасного періоду (Ю. Борисова, З. Вердієва, Ф. Катамба, М. Мамич, Л. Ніжегородцева-Кириченко, Н. Мех, З. Попова, О. Селіванова, Ж. Соколовська та ін.).

Актуалізація національних смислів у семантиці мовних одиниць знаходить своє відображення у сегментах та елементах НП концепту як його

матеріальної оболонки. Метод польового моделювання обрано для аналізу з огляду на те, що НП – це сукупність елементів, які пов’язані структурно, мають семантичну спільність та можуть бути представлені різними частинами мови; у структурі поля виділяються ядерні та периферійні конститuentи [27, с. 5–6].

Ядро є центром концепту, його ім’ям слугує номінативна одиниця, центральний репрезентант концепту [29, с. 8]. В окремих дослідженнях у польовій структурі концепту виділяють різноманітні шари (рівні), напр.: етнопсихологічний, лінгвокультурний тощо [39, с. 213].

Важливе місце у дослідженні різних груп концептів посідають такі із них, що позначають абстрактні поняття. В останні десятиліття особливо великої популярності для вивчення набули духовно-ціннісні концепти. Беручи до уваги національну своєрідність англomовної картини світу, з одного боку, та англійської мови у світлі процесів глобалізації, з іншого, виникає необхідність подальшого дослідження зазначених концептів. Такими є концепти *PRIDE* і *NOBILITY*, вербалізовані у британській мовній картині світу на зламі XIX – XX століть, які у цьому часовому відтинку досі не вивчалися когнітологами та лінгвокультурологами.

Отже, **актуальність** обраної теми визначається такими чинниками:

1) особливостями становлення концептосфери британської лінгвокультурної спільноти на рубежі XIX – XX століть; 2) необхідністю розширення і суттєвого поглиблення знань про мовну репрезентацію ЛК *PRIDE* і *NOBILITY* у побудові моделі англійської ментальності, що допомагає виявити способи взаємодії вербального та культурного кодів нації; 3) потребою лінгвокультурного осмислення ментальних утворень *PRIDE* і *NOBILITY* в художній прозі як ціннісних складників мовної свідомості автора-письменника/персонажів. Крім того, пріоритети сучасного парадигмального простору когнітивної лінгвістики доводять важливість мовної концептуалізації дійсності, оскільки вербальний ярлик “тіла” концепту якраз і вирізняє його лінгвокультурологічне розуміння серед усіх інших витлумачень.

Мета дослідження полягає у встановленні лінгвокультурного потенціалу концептів *PRIDE* і *NOBILITY* як ментальних сутностей на матеріалі англійської художньої прози на зламі XIX – XX століть.

Мета наукової праці передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) висвітлити теоретичні і методологічні засади дослідження ЛК *PRIDE* і *NOBILITY* на тлі англomовних художніх творів на зламі XIX – XX століть;
 - 2) виокремити і систематизувати засоби актуалізації змістової структури концептів *PRIDE* і *NOBILITY*, а також їхні національно-специфічні характеристики в британській лінгвокультурі;
 - 3) експлікувати лінгвокультурні складники концептів *PRIDE* і *NOBILITY* у межах художнього текстового континууму відповідного історичного періоду;
- Об'єктом** дослідження є концепти *PRIDE* і *NOBILITY* в англійській художній прозі на зламі XIX – XX століть.

Предмет дослідження праці становлять лінгвокультурні характеристики концептів *PRIDE* і *NOBILITY* у британській мовній картині світу, які вербалізуються у художньому тексті на рубежі XIX – XX століть.

Матеріалом дослідження слугували дані універсальної друкованої енциклопедії, тезаурусів, тлумачних, синонімічних, фразеологічних словників англійської мови (корпус лексикографічного матеріалу охоплює 12 джерел), а також тексти класичних художніх творів британських письменників Т. Гарді “Тесс із роду Д’Ербервілів”, Дж. Голсуорсі “Сага про Форсайтів”: “Власник”, “У зашморгу”, “Здається в оренду”, Д. Лоуренса “Англія, моя Англія”, Р. Олдінгтона “Смерть героя”, І. Во “Жменя праху”.

Для досягнення поставленої мети у роботі використовуються такі **методи** наукового дослідження: порівняльно-історичний та історико-літературний методи; лінгвокультурологічного аналізу (для встановлення особливостей ціннісних уявлень про світ британців від епохи правління королеви Вікторії до Першої світової війни); дефініційний і компонентний аналіз використано для визначення семантичної структури концептів із метою побудови номінативного поля і моделювання семантики слів-репрезентантів лінгвокультурних концептів; контекстуальний аналіз залучено для з’ясування контекстного оточення одиниць-вербалізаторів концептів та динаміки розгортання концептів *PRIDE* і *NOBILITY* у досліджуваних текстах.

Теоретична цінність роботи визначається її внеском у розвиток лінгвоконцептології (побудовано польову модель концептів *PRIDE* і *NOBILITY*

у британській мовній картині світу на зламі XIX – XX століть), лінгвокультурологію (виокремлення і систематизація лінгвокультурних смислів, актуалізованих в англійській художній прозі відповідного історичного періоду) та етнолінгвістику (вилучення імплікативних ціннісних і символічно-образних складників у структурі концептів *PRIDE* і *NOBILITY* британської лінгвокультури). Дослідження концептів *PRIDE* і *NOBILITY* є необхідним доробком для подальшого дослідження лінгвоконцептології та семіотики культури.

Практична цінність роботи визначається можливістю використання основних положень дослідження у навчальних курсах із країнознавства Великої Британії, лінгвокраїнознавства, теорії і практики міжкультурної комунікації (розділи “Мовна картина світу”, “Національно-культурна ідентичність”, “Стереотипи мовної свідомості”), лексикології (розділ “Семасіологія”), при розробці дисциплін за вибором із проблем когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології і лінгвосеміотики, для укладання навчально-методичних посібників із когнітивної семантики.

Публікації. Основні положення та результати дослідження опубліковано в 2 статтях, із них 1 – у студентському науковому віснику, одна – у міжнародному виданні.

Структура й обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, переліку умовних позначень, скорочень. Загальний обсяг роботи становить 103 сторінок.

ВИСНОВКИ

Значущість когнітивного і лінгвокультурологічного напрямів сучасної концептології, зокрема досліджень змісту, структури та динаміки мовної репрезентації концептів, дозволили зробити висновок, що *PRIDE* і *NOBILITY* у британській мовній картині світу є лінгвокультурними концептами, структурованими єдністю поняттєвого, ціннісного, символічно-образного складників. Зміст концептів *PRIDE* і *NOBILITY* зумовлений специфікою британської лінгвокультури, а засоби їхньої вербалізації відбивають світогляд та етнокультурні традиції носіїв культури на зламі XIX – XX століть.

Різноманітні визначення ЛК лінгвокультурологами та когнітологами спрямовують до формулювання сутності поняття **лінгвокультурних концептів** як одиниць, що репрезентують культурні вияви народу, належать національній мовній свідомості; вони є вербалізованими смисловими елементами, визначеними етнокультурними особливостями тієї картини світу, до якої належать. У нашому дослідженні специфіка англійської лінгвокультури на зламі століть відображена в семантиці мовних одиниць і розгортається в окремих центрально-периферійних структурах.

Лінгвокультурне підґрунтя концептів *PRIDE* і *NOBILITY* формується словесними знаками як іменами концептів у культурному просторі представників британської (англійської) культури шляхом творчого пізнання навколишньої дійсності, втіленої в англійських художніх творах на рубежі XIX – XX століть.

Використані методи дослідження допомогли розкрити лінгвокультурний потенціал концептів *PRIDE* і *NOBILITY* як ментальних репрезентантів національної мовної свідомості, визначити місце культурно-специфічних концептів у мовній та концептуальній картинах світу, що сприяло з'ясуванню експліцитного / імпліцитного способів їх утілення у національно маркованих контекстах, а також відображенню специфіки англійської лінгвокультури в семантиці мовних одиниць, якими вербалізуються концепти.

За допомогою методу польового моделювання, що є одним із невід'ємних етапів опису концептів з урахуванням лексикографічних даних, структуровано семантичний простір номінацій концептів у вигляді лексемних одиниць, що містять концептуальні смисли в ядрі номінативних полів основні смислові ознаки в ближній периферії та віддаленіші концептуальні ознаки у дальній та крайній периферіях. Усі компоненти номінативних полів, відображені в дослідженні на рисунках у тексті дослідження додатках, а також при розподілі вибірки мовного матеріалу із зазначенням їхньої структурної ієрархії.

Вибірка з текстів англійської художньої прози на рубежі XIX – XX століть дала змогу виокремити такі лексеми-асоціати: для лексеми *nobility*: *family: home, wife, marriage; church: school*. Для *pride* – *pleasure: satisfaction, business*. Лексему *joy* не знайдено, однак виділено сукупність асоціатів, що на

смысловому рівні їй ієрархічно підпорядкована: *comfort, home, peace, love*. Нарешті, лексема *dignity* представлена іншою сукупністю асоціатів – *honour* та *respect*. Відтак, валідність результатів вибірки підтверджується спільними лексемами-асоціатами, наданими стенфордськими науковцями, і тими, що вилучені із текстів досліджуваної прози.

Крайню периферію утворюють синтаксичні конструкції, в яких смисл концептів відображається, але не об'єктивується лексемами, згаданими вище.

За зразком моделі номінативного поля концептів складено моделі мовної репрезентації концептів на рубежі XIX – XX століть.

Семантичний простір номінацій лінгвокультурних концептів *PRIDE* і *NOBILITY* формується іменами цих концептів, лексемами *pride (n)* і *nobility (n)* і структурується мережею ціннісних та символічно-образних складників. Це дає змогу виокремити систему лінгвокультурного кодування, що експлікує концепти, а також з'ясувати специфіку цих ідеалізованих репрезентантів.

Метафорично-символьні „мисленнєві” образи лінгвокультурного концепту *PRIDE* реалізуються в художніх текстах за допомогою: імені концепту *pride*; ідіоми, що містить однокореневу лексему-репрезентант імені лінгвокультурного концепту – *poor as a church mouse but stinking proud*; синонімів і тлумачень (*vanity, vain, self-confidence, blood*), словосполучень (*strain of blood, self-possessed*); тлумачень і лексем-асоціатів (*pleasure, pleasant*), виразу *be pleased with*, ідіоми, що не містить імені концепту, але має смислове

наповнення, потрібне для репрезентації концепту – *be as pleased as Punch, love, comfort, home*; лексеми-номінанта концепту *NOBILITY bourgeois*, контекстуальне семантичне вираження якої містить смисловий потенціал лінгвокультурного концепту *PRIDE*, а також синтаксичних конструкцій, що репрезентують смисл концепту.

Метафорично-символьні “мисленнєві” образи ЛК *NOBILITY* реалізуються контекстуально за допомогою лексем і їхніх сполучень: тих, що містяться в ядрі номінативного поля: *nobility, nobly, noble (nobler), ennobled*; ближній периферії: *aristocracy, gentleman, dignity, dignified, privilege, gentry, time-honoured, genteel, pure-bred, pure-blooded, decent breeding, grandeur, delicacy, refinement*; дальньопериферійному сегменті: *dishonesty, family (honour), family home (Victorian) home, peace, school*. Лексема *superiority*, хоч і є вербальним номінантом концепту *PRIDE*, все ж у її додатковому значенні міститься смисловий перетин ознак обох лінгвокультурних концептів. У текстових фрагментах віднайдено синтаксичні конструкції, що містять латентні смислові варіації концепту *NOBILITY*.

Гордість як національна цінність усвідомлюється британцями як почуття чи відчуття задоволення від володіння матеріальними статками й надбаннями, статусна позиція у суспільстві, зовнішній вигляд, усе, що стосується сім’ї та родини. Наприклад, переконання у правильності ведення власної справи, успадкованої від попередніх поколінь, завжди викликає почуття гордості.

Однією з ціннісних характеристик концепту *NOBILITY* є відображення шляхетності у манері говорити, зовнішньому вигляді, поведінці. Лінгвокультурні ознаки концепту *NOBILITY* формуються у процесі акумулювання додаткового смислового навантаження у семантичному просторі його лексем-номінантів. Шляхетності британців періоду зламу XIX – XX століть властива гама благородних ознак: честь, уміння володіти собою, чесність, скромність.

Символьно-образний складник обох концептів міститься у вербальному просторі усіх частин їхніх номінативних полів. Його репрезентація дала змогу

виявити певну кількість символічних смислів і образів, прихованих у вербалізованих номінантах концептів, що набувають різних інтерпретацій у контексті.

Виокремлена система символічно-образного і ціннісного потенціалу концептів *PRIDE* і *NOBILITY* віддзеркалює лінгвокультурні особливості їхньої реалізації і підтверджується потенціалом до вербалізації. Образно-смісловне навантаження концептів *PRIDE* і *NOBILITY* охоплює сукупність сталих та змінних концептуальних ознак.

Результати кількісного підрахунку співвідношення одиниць вербалізації концептів у різних сегментах номінативних полів концепту *PRIDE* показали, що у структурі вербалізованої моделі лінгвокультурного концепту *PRIDE* найчисельнішими є лексеми ядро-ближньопериферійного сегменту номінативного поля – *pride* і *vanity*, у співвідношенні із загальним обсягом номінантів, виділених із художнього континууму; за ними за чисельністю розташовані: лексема *wife* (текст новели Д. Г. Лоуренса “Англія, моя Англія”) і лексема *home*, яка міститься у дальньопериферійному сегменті (текст роману І. Во “Жменя праху”). Крайня периферія має найбільше кількісне представлення у тексті роману І. Во “Жменя праху”.

Отримані кількісні характеристики вербалізації лінгвокультурного концепту *NOBILITY* такі: переважає використання лексеми *family*, що входить до дальньої периферії (текст роману Т. Гарді “Тесс із роду Д’Ербервілів”), менш частотним є використання лексем: *distinction*, *business* (текст новели Девіда Герберта Лоуренса “Англія, моя Англія”), *dignity* (тексти романів трилогії Дж. Голсуорсі “Сага про Форсайтів”), *gentleman* (текст роману І. Во “Жменя праху”). Репрезентація крайньої периферії є відносно чисельною в тексті роману Річарда Олдінгтона “Смерть героя”.

При вербалізації лінгвокультурного концепту *PRIDE* (на основі кількісного аналізу сукупності досліджуваних творів) серед усіх сегментів номінативного поля переважає ядро-ближньопериферійний. У номінативному полі *NOBILITY* найчисельнішим виявився

дальньопериферійний сегмент. Крайня периферія є не надто чисельною у порівнянні з іншими трьома сегментами у структурі номінативного поля обох концептів.

Підрахунок лексем-вербалізаторів концептів та їхніх сполучень дав змогу показати чисельність одиниць мовного вираження структури концептів *PRIDE* і *NOBILITY* та їхнє відсоткове співвідношення у художніх текстах.

Перспективу подальших досліджень становить побудова синхронно-діахронної вербальної моделі лінгвокультурних концептів у британській лінгвокультурі, поглиблене вивчення метафоричних та метонімічних засобів вербалізації концептів на ширшому в жанровому плані корпусі текстів (зокрема поетичних і драматургійних), а також особливостей відтворення репрезентативних ознак лінгвокультурних концептів у перекладі. Досліджена варіативність лінгвокультурних концептів *PRIDE* і *NOBILITY* відкриває перспективи для їхнього зіставного вивчення із суміжними ментальними утвореннями-корелятами (наприклад *HONOUR*, *DIGNITY*, *WILL*, *JUSTICE* та іншими).

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>